

УДК: 159.9: 378.14: 378.9

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6\(34\)-1524-1534](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6(34)-1524-1534)

Гельбак Анжела Миколаївна кандидат психологічних наук, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 1, Донецький державний університет внутрішніх справ, вул. Велика Перспективна, 1, м. Кропивницький, 25006, тел.: (066) 195-99-64, <https://orcid.org/0000-0002-7137-6326>

Молчанова Оксана Миколаївна кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 1, Донецький державний університет внутрішніх справ, вул. Велика Перспективна, 1, м. Кропивницький, 25006, тел.: (050) 204-39-14, <https://orcid.org/0000-0003-3054-1126>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Анотація. В статті розглянуто феномен толерантності як важливої професійної якості поліцейських. Проаналізовано різні наукові підходи до її тлумачення. Окреслені основні функції даного утворення (культурозберігаюча, регулююча, психологічна, креативна, виховна, соціально-комунікативна, феліцітологічна) та основні види толерантності (гендерна, вікова, освітня, міжнаціональна, расова, релігійна, географічна, міжкласова, фізіологічна, політична, маргінальна).

Констатовано значення толерантності для професійної діяльності поліцейського, відповідно якого вона постає системою характеристик особистості для чіткого усвідомлення важливих професійних ролей, норм та цінностей правоохоронця, ініціює розвиток професійної культури, ціннісного та гуманного ставлення до оточуючих людей, сприяє забезпеченню прав та свобод і ненасильницькій комунікації. На основі теоретичного аналізу виокремлено авторське поняття толерантності поліцейського як інтегрального особистісного утворення.

Звертається увага на важливість юнацького віку для розвитку ідентичності особистості, яка лежить в основі формування майбутньої толерантності у курсантів.

Констатовано, що гуманістична парадигма сучасної системи вищої освіти прийшла на зміну авторитарній парадигмі і передбачає розкриття людини як унікальної цілісної особистості, що розвивається у процесі активної реалізації свого творчого потенціалу в системі взаємодії з іншими людьми. Ключовими поняттями гуманістичної парадигми виступають: толерантність, взаєморозуміння, взаємоповага, взаємодія.

Окреслено психолого-педагогічні умови розвитку толерантності у майбутніх поліцейських, визначено методологічні підходи та принципи розвитку толерантності, серед них: гуманістичний, системний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, фасилітативний.

Ключові слова: толерантність, терпимість, повага до прав і свобод, професійна діяльність, ідентичність, толерантність поліцейського, суб'єкт-суб'єктна освіта, фасилітація, гуманізація освітнього простору, особистісно-орієнтований підхід.

Gelbak Anzhela Mykolaivna Candidate of Psychological Sciences, Head of the Department of Social and Humanitarian Disciplines, Faculty No. 1, Donetsk State University of Internal Affairs, St. Velyka Perspectivna, 1, Kropyvnytskyi, tel.: (066) 195-99-64, <https://orcid.org/0000-0002-7137-6326>

Molchanova Oksana Mykolaivna Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of Social and Humanitarian Disciplines, Faculty No. 1, Donetsk State University of Internal Affairs, St. Velyka Perspectivna, 1, Kropyvnytskyi, tel.: (050) 204-39-14, <https://orcid.org/0000-0002-7137-6326>

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF TOLERANCE IN FUTURE POLICE OFFICERS

Abstract. The article examines the phenomenon of tolerance as an important professional quality of police officers. Different scientific approaches to its interpretation are analyzed. The main functions of this education are outlined (culture-preserving, regulatory, psychological, creative, educational, social-communicative, felicitological) and the main types of tolerance (gender, age, educational, international, racial, religious, geographic, interclass, physiological, political, marginal).

The value of tolerance for the professional activity of a police officer has been established, according to which it appears as a system of personality characteristics for a clear understanding of the important professional roles, norms and values of a law enforcement officer, initiates the development of professional culture, a valuable and humane attitude towards the surrounding people, promotes the provision of rights and freedoms and non-violent communication. On the basis of theoretical analysis, the author's concept of tolerance of a policeman as an integral personal formation is singled out.

Attention is drawn to the importance of youth for the development of personal identity, which is the basis of the formation of future tolerance among cadets.

It has been established that the humanistic paradigm of the modern system of higher education has replaced the authoritarian paradigm and involves the disclosure of a person as a unique, integral personality that develops in the process of actively

realizing his creative potential in the system of interaction with other people. The key concepts of the humanistic paradigm are: tolerance, mutual understanding, mutual respect, interaction.

The psychological and pedagogical conditions for the development of tolerance among future police officers are outlined, methodological approaches and principles of tolerance development are defined, among them: humanistic, systemic, person-oriented, activity-oriented, facilitative.

Keywords: tolerance, tolerance, respect for rights and freedoms, professional activity, identity, tolerance of a police officer, subject-subject education, facilitation, humanization of educational space, person-oriented approach.

Постановка проблеми. Професійна діяльність працівників поліції часто здійснюється в напружених умовах, в агресивному середовищі, в умовах конфліктних ситуацій. За таких умов до правоохоронців підвищуються вимоги, які висуває їм суспільство. Тому, важливим виступає вміння поліцейського створювати ефективну взаємодію з різними категоріями громадян в різних життєвих обставинах, орієнтованість на демократичні цінності, готовність до пошуку компромісу, повага до оточуючих.

Перед закладом вищої освіти, який навчає майбутніх поліцейських, стоїть завдання розвитку діяльнісних, професійно-ділових, комунікативних та особистісних якостей правоохоронців, які забезпечуватимуть ефективну професійну діяльність. Однією з професійно важливих якостей виступає толерантність, яка сприяє не тільки повазі до прав та свобод інших, а й дозволяє врегульовувати конфлікти та будувати взаємодію з іншими на основі взаєморозуміння та терпимості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існують різні наукові позиції, в яких окреслюється толерантність: як внутрішня установка щодо прийняття іншого; як зовнішнє вираження культурних норм; як неупередженість щодо інших; як терпимість до тих, хто шкодить нам та іншим (в ситуації, коли нам нема до цього ніякої справи). Але більшість дослідників пов'язують феномен толерантності із певною здатністю чи вмінням: здатність до духовної зрілості (Ю. Терещенко); здатність поглянути на світ з різних позицій (своєї чи іншої) та позитивне ставлення до них (А. Асмолов, Р. Валітова, П. Степанов), здатність створювати діалог між «Я» та «Ти», що є основою процесу становлення (М. Бубер); вміння зрозуміти іншу людину через позицію самоактуалізації (А. Маслоу); здатність поважати чужі позиції та взаємно змінювати свої (В. Лекторський), вміння інтегрувати людський культурний досвід у власну систему орієнтації в цінностях (П. Кравченко). Якщо узагальнити різні підходи до вивчення толерантності, можна побачити, що найчастіше науковцями (Г. Солдатова, Л. Шайгерова) виокремлюються наступні чотири напрямки: толерантність як психологічна стійкість, толерантність як система позитивних установок, толерантність як сукупність

якостей особистості, толерантність як система цінностей (особистісних і групових) [1; 2; 3].

Мета статті – виокремлення психолого-педагогічних умов розвитку толерантності у майбутніх поліцейських.

Виклад основного матеріалу. С. Ганаба, аналізуючи феномен толерантності окреслила його як загальнолюдську фундаментальну ознаку культури, яка визначається факторами суб'єктивної дійсності (світоглядно-ціннісні орієнтації та духовні запити) окремої особистості та широким спектром людських відносин та орієнтується на розвиток гуманістичного потенціалу. Метою толерантності є звільнення суспільства від ворожості, нетерпимості, ненависті, розвиток емпатії, поваги до інших та доброзичливості [1].

Н. Цвіркун, проаналізувавши різні наукові підходи до визначення видів толерантності, виділила наступні, які розподілила за соціальними сферами:

- 1) коректність ставлення до представників іншої статі (гендерна толерантність);
- 2) лояльність до «недоліків» людини, пов'язаних з її віком (вікова толерантність);
- 3) об'єктивне ставлення до освіти (освітня толерантність);
- 4) справедливе ставлення до представників різних націй (міжнаціональна толерантність);
- 5) не упереджене ставлення до представників іншої раси (расова толерантність);
- 6) поважливе ставлення до представників різних вірувань (релігійна толерантність);
- 7) шанобливе ставлення до представників різних релігійних груп (релігійна толерантність);
- 8) неупередженість до громадян різних регіонів (географічна толерантність);
- 9) терпимість до представників різних соціальних та майнових прошарків (міжкласова толерантність);
- 10) чуйне ставлення до людей з різними психо-фізичними порушеннями (фізіологічна толерантність);
- 11) лояльність до представників різних політичних об'єднань (політична толерантність);
- 12) коректне ставлення до представників маргінального прошарку суспільства: алкоголіків, наркоманів, жебраків, ув'язнених (маргінальна толерантність) [4].

Толерантність в різних наукових доробках постає як багатофункціональне утворення (О. Гуренко, Є. Кривцова, О. Орловська та ін.), яке: забезпечує розвиток культурного досвіду спільноти (культурозберігаюча функція); дозволяє конструктивно вирішувати конфлікти на основі позитивного

сприйняття та зберігати рівноправність (регулююча функція); виступає основою позитивної атмосфери (психологічна функція); забезпечує умови для творчої активності та самоствердження (креативна функція); постає як зразок організації життєдіяльності в групі, сприяє ефективній соціалізації (виховна функція); сприяє розвитку комунікативних навичок для ефективної взаємодії (соціально-комунікативна функція); дозволяє отримати позитивні враження та переживання від взаємодії з різними особистостями та усвідомити свою особливість (феліцітологічна функція) [2].

Презентований вище аналіз наукових поглядів на толерантність дає нам підстави визнати її комплексним явищем, яка постає як інтегральна особистісна якість, яка формує активну життєву позицію людини щодо визнання інтересів, поглядів, цінностей, звичаїв інших, які є відмінними від власних (у випадку, якщо вони не розходяться з мораллю); сприяє прийняттю такої різноманітності та відкритості до нового досвіду; забезпечує готовність до взаємодії і розширення власних поглядів. Толерантність проявляється в поважливому (ціннісному) ставленні до всіх людей і до себе [3].

Аналіз наукових досліджень проблеми особистості поліцейського дав підставу зосередити увагу на взаємозв'язку професійної толерантності поліцейського з його особистістю, що є запорукою успішної правоохоронної діяльності.

Н. Цвіркун, аналізуючи формування толерантності у поліцейських, визначила її особистісною рисою (особливістю свідомості), яка розвивається тільки за спеціального виховання. Змістовно вчена виділила наступні компоненти даного утворення: почуття поваги, прийняття і розуміння культурного розмаїття світу; проявів людської індивідуальності та способів самовираження; лояльності до відмінностей різних людей (мова, релігія, вік, національне походження, сексуальна орієнтація тощо). Вона пропонує формувати толерантність у курсантів в освітніх закладах МВС України через виховання відкритості до іншого досвіду та прийняття різних цінностей і культури; розвиток неупередженого ставлення та альтруїзму до інших; навичок ненасильницького спілкування та відмови від невинуватого насильства. Такі вимоги до сучасного поліцейського, на її думку, висуває сучасний стан розвитку суспільства на основі системи демократичних цінностей. Отже, толерантність можна вважати професійною вимогою в роботі правоохоронців [5].

В. Тюріна визначила толерантність працівників поліції їх професійно значущою якістю, яка виступає основою попередження та врегулювання конфліктів. Дане вміння окреслює у правоохоронців повагу до прав інших людей та їх права бути іншими; прийняття інших людей такими, як вони є; визнання багатоманіття людської культури; готовність створювати взаємодії з оточуючими на основі взаєморозуміння. Найбільш вразливою сферою людських взаємин вчена назвала відносини між різними етнічними групами,

які часто супроводжуються етнофобіями, етнічним насиллям, як наслідок даних проявів – зростання потоку мігрантів, відповідно, етнічна толерантність, на її думку, постає як вміння проявляти терпимість по відношенню до людей з іншою етнічною ідентичністю.

Ключовим етапом формування ідентичності особистості, і етнічної, в тому числі, виступає юнацький вік, який є важливим періодом у психосоціальному становленні людини та її професійного розвитку. Від ставлення юнака до світу залежить його життєва орієнтація, тому, для здійснення вибору на користь мирного існування основоположними виступають позиції довіри та терпимості. Формування етнічної толерантності відбувається на основі поваги до свого народу, гордості за різні досягнення, цінності та усвідомлення різноманіття культурного світу; прийняття іншого та розуміння несхожості з ним (сприймаючи «єдність-несхожість» як дві сторони одного явища).

Вчена відзначила, що складниками толерантності є емпатія, співпереживання та співчуття, довіра. Ключовою складовою формування толерантності, на її думку, виступає почуття власної гідності та здатності до самопізнання. Умовою розвитку толерантності постає терпиме ставлення до себе, яке в юнаків пов'язане з позитивним самовідношенням та доброзичливістю до світу.

Проаналізувавши різні наукові точки зору на толерантність, ми визначили, що вона постає системою характеристик особистості для чіткого усвідомлення важливих професійних ролей, норм та цінностей поліцейського, яка ініціює розвиток професійної культури, ціннісного та гуманного ставлення до оточуючих людей, сприяє забезпеченню прав та свобод і ненасильницькій комунікації.

Отже, в нашому дослідженні будемо користуватись наступним авторським поняттям. Толерантність поліцейського – це інтегральне особистісне утворення, яке актуалізує активну позицію правоохоронця щодо визнання прав та основних свобод людини та ініціює розвиток професіоналізму на основі культури, ціннісного та гуманного ставлення до оточуючих.

Уважаємо, що формування толерантності у майбутніх правоохоронців повинно базуватися на принципах гуманізму (від лат. *humanitas* — людяність) – світогляд, у центрі якого знаходиться ідея людини як найвищої цінності; гуманістичного виховання – безперервного загального розвитку, культуровідповідності, системності, природовідповідності, включення особистості в діяльність, індивідуально-особистісного виховання, полісуб'єктності (діалогічності), ціннісно-сміслової спрямованості, індивідуальнотворчого підходу, наступності та безперервності. Орієнтація на дані принципи зумовлюється гуманістичною спрямованістю діяльності поліцейського і входить в склад професійно важливих якостей [6].

В українській психології ідея гуманізації освітнього простору в психолого-педагогічному аспекті розкрита у наукових працях Г. Балла, С. Максименка, О. Пархоменка, С. Братченка, І. Васильєва, М. Боришевського та інших.

С. Максименко, зокрема констатує, що велике значення в реформуванні освіти надається послідовній реалізації у ній особистісного принципу, маючи на увазі надання дієвої допомоги для повноцінного розкриття продуктивних можливостей кожного здобувача освіти у його індивідуальній своєрідності, та стимулювання гармонійного розвитку і саморозвитку особистості [7].

Г. Балл визначає гуманізацію навчання як орієнтацію його мети, змісту, форм та методів на особистість здобувача освіти, стимулювання й гармонізацію його розвитку. На думку вченого, гуманізація освітнього простору повинна забезпечуватися наступними універсальними принципами:

- поваги до партнера;
- прийняття партнера таким, яким він є, і одночасно, орієнтація на його найвищі результати (реальні й потенційні);
- поваги до себе;
- конкретності (угоди учасників діалогу стосовно базових знань, норм, цінностей і цілей, якими вони керуються);
- толерантності;
- якнайповнішого використання потенціалу культури, входження конкретного діалогу в «великі діалоги», через які культура функціонує і розвивається [8].

На думку О. Пархоменко, зміст гуманістичного виховання молоді має зводитися до того, щоб виховати особистість, що не лише має певну суму знань, а, головне, володіє вміннями й навичками:

1. ведення діалогу, дискусії, аргументованої полеміки, дотримуючись при цьому етичних норм і моральних правил;
2. аналізу фактів і явищ реального життя, даючи їм моральну оцінку;
3. виявлення глибокої поваги до батьків, рідних і близьких, усіх, хто потребує допомоги, підтримки, уваги;
4. співпереживання, милосердя, людяності, доброти, чуйності;
5. активності, самостійності, ініціативи в суспільно-гуманістичній, морально-етичній, продуктивній, благодійній діяльності [7].

Гуманістичне навчання передбачає свободу вибору особистістю змісту і форм навчальної діяльності і, відповідно, внутрішню відповідальність особистості за процес і результативність своєї праці. Демократизація відносин між учасниками освітнього процесу сприяє формуванню «суб'єкт-суб'єктних відносин», де здобувач освіти виступає в ролі замовника знань, умінь і навичок.

«Суб'єкт-суб'єктна» модель характеризується рівністю психологічних позицій учасників спілкування, обоюдною активністю сторін. При цьому кожна сторона не тільки зазнає впливу, але й сама однаковою мірою впливає

на іншу взаємним проникненням партнерів у світ почуттів і переживань один одного, готовністю встати на позицію іншої сторони, прагненням до співучасті, співпереживання, прийняття один одного, взаємною повагою, довірою, щирістю, намаганням досягнути порозуміння, визнанням за співрозмовником права і можливості до змін та розвитку, активною гуманістичною установкою партнерів. Тому в сучасному світі найбільш актуальною стає потреба в оволодінні саме суб'єкт-суб'єктними, – продуктивними глибинними діалогічними формами спілкування (С. Братченко, І. Васильєва, М. Боришевський, Г. Ковальов, М. Савчин, І. Слободянюк та ін.) .

Виокремимо головні психологічні принципи суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії.

Принцип діалогізації. Діалогізація педагогічної взаємодії пов'язана насамперед із переходом суперпозиції викладач і субординованої позиції курсант в особистісно рівноправні позиції людей, що співпрацюють.

Принцип проблематизації. Проблематизація педагогічної взаємодії приводить до зміни ролей та функцій викладача і курсанта за якої педагог не виховує, не викладає, а стимулює, актуалізує курсантів до особистісного розвитку, активізує дослідницьку позицію, створює умови для морального вибору в ситуації неоднозначності, підштовхує самостійно знаходити й розв'язувати пізнавальні проблеми та завдання.

Принцип персоналізації. Персоналізація педагогічної взаємодії передбачає, насамперед, відмову від рольових масок, адекватного включення у взаємодію тих елементів індивідуального досвіду (почуття, переживання, емоції, відповідні дії і вчинки), котрі не лише відповідають рольовим очікуванням та нормативам, але й відображають тенденції особистісного розвитку людини.

Принцип індивідуалізації. Індивідуалізація педагогічної взаємодії передбачає здатність педагога виявляти й підтримувати у кожному курсантові індивідуальні, специфічні елементи загальної та предметної обдарованості. Необхідно так будувати зміст і методику навчання й виховання, щоб вони були адекватні як віковим (за рівнем розвитку), так і індивідуальним (особистісним) особливостям і можливостям, а також співвідносились із здібностями та нахилами здобувачів освіти.

Без перебільшення можна сказати, що особливо яскраве практичне звучання проблеми суб'єкт-суб'єктного спілкування (без використання самого терміну) ми знаходимо в роботах В. Сухомлинського. Вся його педагогічна система, по суті, побудована на ідеї заміни традиційного суб'єкт-об'єктного контакту педагога з вихованцями якісно іншою суб'єкт-суб'єктною системою. Наукові праці видатного педагога висвітлюють практично всі основні аспекти суб'єкт-суб'єктного спілкування, які реалізуються у контексті педагогічних проблем. Це – своєрідне узагальнення, синтез ідей про діалогічне спілкування у педагогічній діяльності.

Здійснений теоретичний аналіз сучасних аспектів підготовки фахівців сектору безпеки дозволив виокремити сукупність методологічних підходів щодо створення психолого-педагогічних умов формування толерантності, серед яких ключовими вважаємо: гуманістичний, системний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, фасилітативний.

Зазначимо, що кожен вище зазначений підхід у методологічній основі формування толерантності у майбутніх поліцейських відіграє свою роль. Гуманістичний підхід, базуючись на принципах поваги до гідності та розуму людини, праві на самостійність у прийнятті рішень, праві на щастя та вільний вияв природних почуттів і здібностей, сприятиме толерантному ставленню до інших людей, їх поглядів, думок, що створить умови для формування позитивного ставлення до неоднозначних ситуацій. Сутність системного підходу полягає в тому, що об'єкт вивчають як цілісну множину елементів у сукупності відношень і зв'язків між ними, тобто як систему. Особистісно-орієнтований підхід – це методологічна орієнтація в педагогічній діяльності, що дає можливість за допомогою опори на систему взаємопов'язаних понять, ідей і способів забезпечити та підтримати процеси самопізнання, самопобудови та самореалізації особистості, розвиток її неповторної індивідуальності.

Врахування в освітньому процесі індивідуальних особливостей, інтересів та потреб курсантів забезпечить розвиток індивідуальної саморегуляції, впевненість в свої сили вирішувати різноманітні життєві та професійні задачі, що створить умови для формування саморегуляції в невизначених ситуаціях.

Діяльнісний підхід розглядає особистість як суб'єкт діяльності яка сама формується в діяльності та спілкуванні з іншими людьми і визначає характер цієї діяльності та спілкування. З погляду психології, зміст освіти засвоюється не шляхом передачі інформації людині, а в процесі її власної активної, спрямованої діяльності [6].

Витоки педагогічної фасилітації лежать в особистісно-орієнтованій взаємодії, яка є гаслом гуманістичної психології. Філософи-гуманісти, ставлячи і вирішуючи проблему особистості, прагнуть виявити такі аспекти людини як потенціал особистісного зростання, подолання себе, здатність людини до самореалізації. Тому, розглядаючи цей феномен, ми звертаємося до гуманістичного напрямку і до тих психологів (насамперед до А. Маслоу та К. Роджерса), які визначили фасилітаційну функцію навчання.

Центральною гіпотезою підходу К. Роджерса є те, що індивідуум в самому собі може знайти величезні ресурси для самопізнання, зміни Я-концепції, цілеспрямованої поведінки, а доступ до цих ресурсів можливий лише при дотриманні трьох умов, сприятливих для створення певної фасилітаційної психологічної атмосфери. Цими умовами, на думку науковця, є конгруентне самовираження в спілкуванні, достовірність, щирість; безумовне позитивне відношення і ухвалення інших; активне емпатійне слухання і розуміння.

Таким чином, якщо застосувати цю гіпотезу до освітнього процесу, то для того, щоб активізувати розвиток особи що навчається, необхідно створити особливу психологічну атмосферу, яка сприятиме прояву особистої активності або, іншими словами, здійснити фасилітаційну взаємодію. Слід зазначити, що фасилітаційний педагогічний вплив надає не лише викладач на здобувача освіти, але й навпаки, оскільки, фасилітаційна взаємодія передбачає емоційний зв'язок всіх учасників освітнього процесу, що, в свою чергу, породжує єдність думок і дій.

На думку А. Маслоу, на зміну моделі викладача як лектора, керівника, котрий підтримує бажану поведінку, повинна прийти модель викладача як помічника, фасилітатора [7].

Обрані методологічні підходи і принципи ми означили як психолого-педагогічні умови розвитку толерантності у майбутніх поліцейських, використання яких забезпечить ефективність в професійній діяльності у майбутньому.

Висновки. Таким чином, толерантність поліцейського визначається нами як інтегральне особистісне утворення, яке актуалізує активну позицію правоохоронця щодо визнання прав та основних свобод людини та ініціює розвиток професіоналізму на основі культури, ціннісного та гуманного ставлення до оточуючих. Проведене дослідження дозволило виокремити методологічні підходи та принципи, що складають психолого-педагогічні умови формування толерантності у майбутніх поліцейських. Серед них: гуманістичний, системний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, фасилітаційний. Названі методологічні підходи і принципи не суперечать один одному, а навпаки, взаємодоповнюють, що забезпечує найбільш ефективний розвиток толерантності як важливої особистісної складової працівника Національної поліції України. [6].

Література:

1. Ганаба С. Толерантність як визнання суверенності іншого. *Толерантність у системі цінностей сучасної особистості: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, приуроченої до Міжнародного дня толерантності*, м. Маріуполь, 12 листопада 2021 року. Маріуполь : ДонДУВС, 2021. С.39-42.
2. Терещенко К. В. Толерантність як детермінанта психологічного здоров'я особистості. *Актуальні проблеми психології. Том I. Випуск 57*. С.90-95 URL -<https://lib.iitta.gov.ua/724952/1/15.pdf>
3. Тюріна В. Формування етнічної толерантності як професійної якості особистості майбутніх офіцерів поліції. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2022, № 9-10 (123-124)* С. 294-302 <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/%D1%82%D1%8E%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%B0-3.pdf>
4. Цвіркун Н. Формування толерантності у поліцейських. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.)*. Харків, 2017. URL -https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_11_2017/pdf/161.pdf
5. Костюшко Г. О., Сливченко І.В. Теоретичні основи формування толерантності у старших підлітків. *Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. URL <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32547/K%d0%9eSTIUSHKO.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

6. Хілько С. О. Психологічні умови формування толерантності до невизначеності у майбутніх психологів. Дис...канд. психол. наук за спеціальністю 19.00.07 – «педагогічна та вікова психологія». Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України, Київ, 2018.
7. Гельбак А. М. Фасилітаторство педагога як умова позитивної переорієнтації педагога на сучасний освітній простір. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. / Ун-т менедж. освіти НАПН України*; редкол. : О.Л. Ануфрієва [та ін.]. Вип. 13 (26) / голов. ред. В.В. Олійник. К. : АТОПОЛ, 2015. С. 56-58.
8. Балл Г. О. Раціогуманістична орієнтація в методології людинознавства. Київ: Видавництво ПП «СДК», 2017. 204 с. [in Ukrainian].

References:

1. Hanaba S. (2021) Tolerantnist yak vyznannya suverennosti inshoho. [Tolerance as a recognition of the sovereignty of the other]. *Tolerantnist u systemi tsinnosti suchasnoi osobystosti: materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii, pryurochenoi do Mizhnarodnoho dnia tolerantnosti*. - *Tolerantnist u sistemi tsinnosti suchasnoi osobystosti: materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii, pryurochenoi do Mizhnarodnoho dne tolerantnosti*. м. Mariupol, November 12, 2021. Mariupol: DonDUIA.. Pp.39-42. [in Ukrainian].
2. Tereshchenko K. V. (2020) Tolerantnist yak determinanta psykholohichnoho zdorovia osobystosti. [Tolerance as a determinant of psychological health of the individual.] *Aktualni problemy psykholohii: Tom 1. Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia. Sotsialna psykholohiia. Vypusk 57*. - *Actual problems of psychology: Volume 1: Organizational psychology. Economic psychology. Social psychology. Issue 57*. Pp 91-95. [in Ukrainian].
3. Tiurina V. (2022) Formuvannia etnichnoi tolerantnosti yak profesiinoi yakosti osobystosti maibutnikh ofitseriv politsii. [Formation of ethnic tolerance as a professional quality of the personality of future police officers]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. - *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies Vypusk 9-10 (123-124)*. Pp.294-302. [in Ukrainian].
4. Tsvirkun N. (2017) Formuvannia tolerantnosti u politseiskykh. [Formation of tolerance in police officers]. *Pidhotovka okhorontsiv pravoporiadku v Kharkovi (1917–2017 rr.)*. - Training of law enforcement officers in Kharkiv (1917-2017). Retrieved from https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_11_2017/pdf/161.pdf [in Ukrainian].
5. Kostyushko H. (2019). Teoretychni osnovy formuvannia tolerantnosti u starshykh pidlitkiv [Theoretical foundations of tolerance formation in older adolescents]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 11 : Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika : zb. nauk. Prats/ Vyp. 26.- Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 11: Social Work. Social Pedagogy : a collection of scientific papers. Issue 26*. Pp. 29-36. [in Ukrainian].
6. Khilko S. (2018). Psykholohichni umovy formuvannia tolerantnosti do nevyznachenosti u maibutnikh psykholohiv. [Psychological conditions for the formation of tolerance to uncertainty in future psychologists, Candidate's thesis. Kyiv: Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Science. [in Ukrainian].
7. Gelbak A.M. (2015). Fasyliatorstvo pedahoha yak umova pozytyvnoi pereorientatsii pedahoha na suchasnyi osvittii prostir [Facilitation of the teacher as a condition for the positive reorientation of the teacher to the modern educational space]. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity: zb. nauk. pr. – Bulletin of postgraduate education: collection of scientific works / University of Management. of Education of the National Academy of Sciences of Ukraine*. 13 (26). pp. 56-58. К. : АТОПОЛ [in Ukrainian].
8. Ball H. O. (2017). Ratsiohumanistychna oriientatsiia v metodolohii liudynoznavstva [Rational humanistic orientation in the methodology of humanities]. Kyiv: Vydavnytstvo PP «SDK».